

Veiksmingų poveikio priemonių neetiškoms mokslinės autorystės praktikoms paieškos rezultatai

Dr. Aurelija Novelskaitė

Lietuvos socialinių tyrimų centro
Sociologijos institutas /
Vilniaus universiteto Kauno fakulteto
Ekonomikos, finansų ir vadybos institutas
ir Komunikacijos fakulteto Lyčių studijų
centras

Dr. Raminta Pučėtaitė

Kauno technologijos universiteto
Socialinių, humanitarinių mokslų ir
menų fakultetas /
Vilniaus universiteto Kauno fakulteto
Ekonomikos, finansų ir vadybos
institutas

- Pranešimo pagrindas:

- LMT mokslininkų grupių projekto „Akademinė autorystė: normatyvinis apibrėžimas ir empirinė realybė“ (MIP-082/2013) rezultatai.
 - Publikacija: Novelskaitė, A., Pučėtaitė, R., Lipnevič, A., Adomaitienė, R., Lapinaitė, L. *Mokslinės veiklos etika Lietuvoje. Teorinės, empirinės ir praktinės apibrėžtys mokslinių tyrimų, akademinės autorystės, etikos vadybos ir kituose kontekstuose*. Mokslo monografija. Vilnius: LSTC, 2015. ISBN 978-9955-531-52-4 (internete); ISBN 978-9955-531-53-1 (spausdintinis)
-
- Pranešimo autorės dėkoja dokt. Redai Adomaitienei už reikšmingą indėlį renkant empirinius duomenis ir
 - Dovilei Giedraitytei, prisidėjusiai prie kokybinių duomenų rinkimo.

Problema

- Autorystės klausimai tampa vis problemiškesni visose mokslo kryptyse:

didėja autorių kolektyvai (Hart, 2000; Lissoni ir Montobbio, 2015; West et al., 2013), siekiant kokybiškesnių ir daugiau publikacijų (veikiant „publikuok arba žūk“ sąlygomis) ir 3P akademiniam gyvenime: prestižo, paaukštinimo ir pajamų (Mitcheson et al., 2011).

- Iškyla ne tik bendraautorystės, bet ir metaautorystės ir hiperautorystės klausimai (Cronin, 2001).

Pagrindinės koncepcijos

- Akademinis sąžiningumas – tai patikimumo, objektyvumo, nešališkumo, atvirumo, kitų indėlio pripažinimo, atsakomybės principų laikymasis visuose tyrimo etapuose:
 - kuriant tyrimo modelį,
 - renkant, analizuojant, interpretuojant duomenis,
 - komunikuojant rezultatus visuomenei (*The European Code of Conduct for Research Integrity*).
- Autorius – „kūrinį sukūręs fizinis asmuo“ (*LR Autorinių teisių ir gretutinių teisių įstatymu* (1999, aktuali redakcija 2014, §6.1).
- Neetiška mokslinė autorystė – tai kviestinė (*guest*), dovanos (*gift*), šmėklinė (*ghost*), garbės (*honorary*) – nepagrįsta autorystė (plačiau - Novelskaitė, 2015)

(Bendra)autorystės standartai

- *International Committee of Medical Journal Editors*: 1) reikšmingas indėlis kuriant tyrimo koncepciją ir modelį, renkant, analizuojant bei interpretuojant duomenis; 2) juodraštinės straipsnio versijos rengimas arba kritiškas redagavimas, įnešant reikšmingą intelektualinį indėlį; 3) galutinės straipsnio versijos parengimas publikavimui.
- *APA Publication Manual* dėl bendraautorystės: **taip** – originali tyrimo idėja, tyrimo modelio sukūrimas, duomenų analizė, straipsnio rašymas; **ne** – duomenų rinkimas, konsultavimas dėl duomenų analizės, respondentų/informantų pritraukimas ir pan.
- *LR Autorinių teisių ir gretutinių teisių įstatymas* (1999; 2014): „bendraautoriumi nelaikomas asmuo, suteikęs materialinę, techninę ar organizacinę pagalbą kuriant kūrinį“ (§7.4).

Atsakomybė už akademinio sąžiningumo užtikrinimą

- *The European Code of Conduct for Research Integrity*: 1) institucijos – **tyrėjų darbdaviai** (aiškių politikų ir procedūrų, tyrėjų mokymų ir stebėsenos praktikų, vadybos metodų, gilinančių tyrėjų sąmoningumą apie aukštų standartų taikymą ir užtikrinančių bet kokių pažeidimų prevenciją sukūrimas), Mokslų akademijos ar kitos tyrimo finansavimą teikiančios organizacijos, tyrėjų asociacijos; 2) **individas**.
- *Nacionalinės apklausos rezultatai* (Novelskaitė ir Pučėtaitė, 2011): tyrėjai arba projektų vadovai – **individai**.

Susidūrimai su etikos pažeidimais autorystės plotmėje

Lietuvos mokslo bendruomenės (apklausos dalyvių) požiūris

- (Bendra-)autorystė: idealizuota, viktimizuota, racionalizuota
- Plagijavimas nebe tema?
- Recenzento darbas turi būti vertinamas

Lietuvos mokslo žurnalų redaktorių (apklausos dalyvių) požiūris

- Autorių sąrašas – autorių reikalas
- Netinkamas citavimas: iš nežinojimo
- Recenzavimas – nemokamas darbas

Bendrai: *kiekybiniai vertinimo kriterijai*

Etikos pažeidimų autorystės plotmėje išdavos individams – organizacijoms – bendruomenei

• Citavimo praktikos - plagijavimas:

- ❖ Daro emocinę žalą sąžiningai dirbusiesiems (pvz., nuoskauda, nepasitenkinimas, nusivylimas, kt.).
- ❖ Didina sąžiningai dirbančių nepasitikėjimą mokslo sistema, mokslo reikalingumu (pvz., formuoja požiūrį „mokslas dėl mokslo“).
- ❖ Iškraipo faktinius atskirų individų pasiekimus ir tuo būdu sukuria sąlygas nesąžiningai konkurencijai.
- ❖ Menkina mokslo organizacijos, kurioje palaikomos tokios autorystės praktikos, prestižą.
- ❖ Mažina tarpusavio pasitikėjimą mokslo bendruomenėje.

• Recenzavimo praktikos:

- ❖ Daro emocinę žalą straipsnių autoriams (pvz., nuoskauda, nepasitenkinimas, nusivylimas).
- ❖ Didina straipsnių autorių nepasitikėjimą mokslo sistema, mokslo reikalingumu (formuoja požiūrį „mokslas dėl mokslo“).
- ❖ Sukuria prielaidas mokslo bendruomenės **demoralizavimui**.
- ❖ Menkina mokslo žurnalo, kuriam teikiamų straipsnių recenzavimo procese pasitaiko tokia praktika, prestižą.

Autorių sąrašo sudarymo praktikos:

faktinių atskirų individų pasiekimų iškreipimas, sąlygų nesąžiningai konkurencijai sukūrimas.

Mokslinės autorystės etikos pažeidimai, išdavos ir poveikio priemonės

- Dažniausiai pastebimi etikos pažeidimai mokslinės autorystės plotmėje: *straipsnio autorių sąraše nurodomi reikšmingai prie straipsnio rengimo neprisidėję asmenys.*
- Stipriausiai pasireiškiančios išdavos: *iškraipomi faktai apie pasiekimus ir sukuriamos sąlygos nesąžiningai konkurencijai; demoralizuojami sąžiningai dirbantys; daroma emocinė žala; didinamas nepasitikėjimas mokslo sistema.*
- Stipriausiai išdavos sąlygojančios neetiškos praktikos: *straipsnio autorių sąraše nurodomi reikšmingai prie straipsnio rengimo neprisidėję asmenys; svetimos idėjos, mintys, faktai pateikiami kaip savo nenurodant tikrojo šaltinio.*
- Galimai paveikiausios praktikos: *kai į autorių sąrašą įtraukiami neprisidėję / kai neištraukiami prisidėję; plagijavimas.*
- Galimai paveikiausios priemonės: *nacionaliniu lygmeniu taikomos sankcijos; mokslo žurnalų priemonės (procedūrų apibrėžimas).*

Poveikio priemonės užtikrinti etiškas autorių sąrašo sudarymo praktikas

- *Nacionalinės mokslo politikos lygmuo:* aiškus ir konkretus mokslinių kūrinių autorystės apibrėžimas mokslo politikos įgyvendinimo dokumentuose (pvz., Švietimo ir mokslo ministerijos dokumentuose, Lietuvos mokslo tarybos dokumentuose).
- *Mokslo draugijų vaidmuo:* aiškus ir konkretus mokslinių kūrinių autorystės apibrėžimas mokslo draugijų nuostatose (pvz., Lietuvos mokslininkų sąjungos Etikos kodekse, mokslo draugijų dokumentuose).

Poveikio priemonės užtikrinti etiškas autorių sąrašo sudarymo praktikas

- ***Mokslo organizacijų vaidmuo:***
 - !!! Aiškios ir konkrečios sankcijos, nustatius netinkamos autorystės atvejus, taikomos mokslo organizacijų lygmeniu (pvz., sankcijos, analogiškos taikomoms kitiems mokslinių tyrimų etikos pažeidimams).
 - Institucinių etikos vadybos sistemų įdiegimas mokslo institucijose.
- ***Mokslo žurnalų vaidmuo:***
 - Aiškus ir konkretus mokslinių kūrinių autorystės apibrėžimas mokslo žurnalų reikalavimuose mokslo straipsniams.
 - Mokymai ir kitokios informacijos apie sąžiningos autorystės kriterijus ir praktikas sklaida.

Děkojame už děmesj

diskusija

- Ką rodo rezultatai?
 - Rezultatų reprezentatyvumas
 - Empirinių tyrimų galimybės
- Ar/kaip faktiškai galima keisti situaciją?
 - Priemonių ir praktikų diegimo galimybės nacionaliniu, mokslo organizacijų, mokslo bendruomenių, mokslo žurnalų lygmenimis